

پیشگیری از وقوع آتش سوزی

ادوات و تجهیزات آتش نشانی روز که همواره در حال تحول و تکامل است می‌توان میزان خسارت را به حداقل ممکن تقلیل داد. بیمه کردن کتابخانه‌ها و دیگر سازمان‌های مشابه در مقابل آتش سوزی لازم است ولی اگر تصور شود که با بیمه کردن خسارات وارده بر اثر آتش سوزی جبران می‌شود باید گفت راه خطا پیموده‌ایم، زیرا تلفات جانی، جنبه‌های روانی ناشی از آن و خسارات فرهنگی وارده غیر قابل جبران است. با دریافت پول از شرکت بیمه شاید بتوان بخشی از مجموعه کتابخانه را مجدداً تهیه و ساختمان آن را تعمیر، نوسازی و یا بازسازی کرد، ولی تهیه نسخ منحصر به فرد و نایاب به هیچ وجه امکان‌پذیر نیست. باید متذکر شد که نرخ حق بیمه دقیقاً بستگی دارد به وجود طرح‌های ایمنی دقیق و حساب شده در کتابخانه. در صورت عدم وجود سازمان، تجهیزات و آموزش لازم برای مقابله با حریق حق بیمه به صورت تصاعدی بالا می‌رود. ممکن است بعضی افراد تصور کنند با مراقبت می‌توان از خطر وقوع حریق مصون ماند، باید گفت اینان در اشتباهی سخت خطرناک هستند؛ چون اغلب حریق‌های بزرگ و گسترده برای اولین بار اتفاق می‌افتد و اگر مدتی در محلی آتش سوزی رخ نداده باشد دلیل بر بی‌خطر بودن آن محل نیست. لذا از آنجائی که زمان و مکان وقوع حریق معلوم نیست تجهیز ساختمان کتابخانه به وسائل آتش نشانی مناسب و تهیه طرح مقابله با آتش و دیگر

سوانح و بلایا هرگز از پیش خبر نمی‌کنند، و حوادث همواره بی‌خبر و به ناگاه رخ می‌دهند. آتش سوزی از جمله حوادثی است که هر آن ممکن است اتفاق افتد و جان و مال و میراث فرهنگی یک ملت را در معرض نابودی سریع قرار دهد. آمارهای منتشره حاکی از خسارات عظیم و تلفات سنگین است. آتش سوزی‌های معروف مثل آتش سوزی لندن (۱۶۶۶ م) و آتش سوزی سانفرانسیسکو (۱۹۰۷ م) و شیکاگو (۱۸۷۱ م) باعث کشته شدن عده زیادی و خسارات مالی هنگفتی شدند؛ خسارات آتش سوزی‌های سانفرانسیسکو و شیکاگو را به ترتیب ۲۱۰ و ۱۰۰ میلیون دلار تخمین زده‌اند. در کشور ما ایران نیز به طور مثال آتش سوزی گمرک جلفا در سال ۱۳۵۵ شمسی قریب یک میلیارد تومان خسارت مالی وارد آورد.

کتابخانه‌ها، مراکز اسناد و آرشیوها نیز از خطر آتش سوزی در امان نیستند. نگاهی به سیاهه کتابخانه‌هایی که در طول تاریخ بر اثر خودکامگی یا بی‌دقتی و سهل‌انگاری به آتش کشیده شده‌اند مؤید اینست که اغلب بی‌مبالائی و عدم توجه و بی‌دقتی موجب ایجاد آتش سوزی می‌شود و چه بسا می‌توان با پیش‌بینی‌های لازم از وقوع چنین حوادثی پیش‌گیری کرد. بررسی‌های مختلف حاکی از اینست که قریب ۷۵ - ۸۰ درصد آتش سوزی‌ها قابل پیش‌بینی و پیشگیری هستند و در مورد بقیه با مجهز شدن به مؤثرترین

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رساله علمی علوم انسانی

اقدامات ضروری می‌تواند کمک بسیار مؤثری در پیشگیری از وقوع حریق باشد.

بهترین نوع حفاظت در برابر سوانح - طبیعی و یا ایجاد شده به دست انسان - پیشگیری است. این پیشگیری مشتمل است بر داشتن ساختمان مناسب کتابخانه، کارکنان آموزش دیده با روشهای درست، نظافت درست، سیستم تهویه حساب شده و غیره. آتش سوزی در هر کتابخانه‌ای می‌تواند به دلایل گوناگونی رخ دهد، مثل: گرم شدن خود به خود مواد و سوختن، دشمنی با علم، بی‌دقتی، نقص در وسایل برقی، و سوانح طبیعی مثل جاری شدن سیل. سیلاب سبب اتصالی سیمها شده و آتش سوزی اتفاق می‌افتد و آتش باعث سرازیر شدن آب بیشتر از لوله‌های شکسته و صدمه دیده می‌شود و آتش و آب سبب وارد آمدن خسارات هنگفتی به کتابها و دیگر مواد کتابخانه می‌شوند. عامل مهم در پیشگیری از خسارات ناشی از آتش تهیه یک طرح خوب پیشگیری است. چنین طرحی براساس اداره خوب کتابخانه، نظم و ترتیب، نگهداری درست ابزار و وسائل و ممانعت از کشیدن سیگار و کاربرد وسائلی که تولید جرقه می‌کنند و حفاظتی برای آنها تعبیه نشده است، باید استوار باشد. حتی با وجود این هم احتمال وقوع حریق وجود دارد که باید فرو نشانده و مهار شود. مهار کردن آتش می‌تواند از طریق طراحی صحیح ساختمان کتابخانه صورت پذیرد. منابع اصلی حریق سیستم‌های گرم کننده و الکتریکی هستند. این سیستمها باید به درستی نصب گردند و در فواصل معین بازبینی شوند. به علاوه وجود درهای خروج اضطراری که با علامتی خوانا مشخص شده باشند از ضروریات است. باید توجه داشت که نباید به دلایل امنیتی موانعی در راه استفاده از این درها ایجاد شده باشد.

پیش از طراحی برنامه پیشگیری و آماده کردن طرح مقابله با سوانح، کارکنان کتابخانه باید بازرسی کاملی از وسائل کتابخانه به عمل آورند و کلیه امکانات اتفاق حوادث را که در می‌یابند دسته بندی کنند. مسئولیت حفاظت در مقابل آتش سوزی با کتابدار است. در کتابخانه‌های بزرگتر این مسئولیت به عهده فرد دیگری است که آموزش لازم برای این کار را دیده است. البته مسئولیت تصمیم‌گیری نهایی برای ایمنی در برابر آتش سوزی به عهده کتابدار است.

یک برنامه خوب برای پیشگیری از حریق باید شامل اجزاء زیر باشد:

۱ - ظروف محکم و مطمئنی برای گردآوری کاغذ باطله، مواد بسته‌بندی و انواع دیگر زباله تهیه شود. زباله‌ها و مواد زائد باید در فواصل معین از ساختمان به خارج برده شوند.

۲ - پارچه‌های آغشته به رنگ و پارچه‌های آغشته به روغن که معمولاً مورد استفاده سرایدار است باید بلافاصله معدوم شوند زیرا این پارچه‌ها خود به خود گرم شده می‌سوزند.

۳ - وقتی اشیائی را به نمایش می‌گذاریم که از مواد قابل اشتعال درست شده‌اند و به نمایش گذاشتن آنها اجتناب‌ناپذیر است، این اشیاء را باید در محوطه‌ای قرار داد که در صورت آتش گرفتن آنها حداقل خسارت وارد شود. وسائل آتش نشانی قابل حمل باید در نزدیکی این اشیاء قرار داده شود.

۴ - مسئول پیشگیری از حریق باید در فواصل معین از قسمت‌های مختلف کتابخانه بازدید به عمل آورد تا در صورت مشاهده شرایط نامطمئن بتواند اقدامات لازم را انجام دهد. این بازرسی مرتب باعث تأکید اهمیت انجام خوب و منظم کارها در ذهن کارکنان کتابخانه می‌شود.

۵ - کشیدن سیگار در مخازن کتاب باید اکیداً ممنوع شود. و فقط در مکان‌های امن اجازه داده شود. زیر سیگاری‌های مناسب نیز باید برای ریختن خاکستر و ته سیگار و چوب کبریت و غیره تهیه شود.

۶ - دستگاه‌های تهویه گرم و سرد باید مطابق با دستورالعمل‌های ایمنی، نگهداری، بازرسی و آزمایش شوند. استفاده از گرم‌کننده‌های قابل حمل و دیگر وسائل برقی کوچک باید ممنوع شود.

زمان و مکان وقوع آتش سوزی قابل پیش‌بینی نیست ولی با رعایت نکات ایمنی می‌توان تا حد زیادی از میزان خسارت‌های آن کاست. رعایت نکات ایمنی زیر می‌تواند امنیت بیشتری برای مجموعه کتابخانه‌ها پدید آورد:

۱ - نکات ایمنی از نظر نظافت و نگهداری ساختمان و محوطه:

- مواد زائد و زباله‌های قابل اشتعال باید از محوطه کتابخانه بیرون برده شوند.

- فضاهای کتابخانه باید مرتباً نظافت شوند.

- پارچه‌های آغشته به روغن، مایعات پاک‌کننده، ترکیبات و موادی که در کار نظافت و جارو کشی به کار می‌رود، رنگ، روغن، گریس و وسائل نظافت باید در قفسه‌های دردار فلزی و یا مکان‌های مقاوم در برابر آتش نگهداری شوند.

- در قسمت‌های مختلف مخزن باید از ظرف فلزی دردار برای زباله استفاده شود.

- در دفاتر کار و بخشهای عمومی کتابخانه مثل تالار مطالعه و غیره... از ظروف فلزی برای زباله استفاده شود.

- زباله ها باید پیش از تعطیل شدن کتابخانه به خارج از ساختمان منتقل شود.

- علامت «سیگار کشیدن ممنوع» باید در محلهایی که احتمال خطر آتش سوزی در آنجا وجود دارد به گونه ای نصب گردد که کاملاً در معرض دید قرار داشته باشد.

- باید دقت شود کلیه کارکنان کتابخانه نیز مقررات ممنوعیت کشیدن سیگار را رعایت کنند.

- در قسمتهایی از کتابخانه که سیگار کشیدن مجاز است باید زیرسیگاریهای گود که داخل آنها شن یا آب ریخته شده باشد، تهیه و در محلهای مناسب قرار داده شود.

- از ریختن ته سیگار، خاکستر سیگار، چون کبریت نیم سوخته، پاکت سیگار و دیگر مواد مشابه در سطل های زباله خودداری نمائید و این قبیل مواد را در ظروف جداگانه بریزید.

- از انباشتن موادی که در ارتباط با وظایف اصلی مخزن کتابخانه نیستند، در محوطه مخازن باید اجتناب شود.

- باید دقت شود کارگرانی که احتمالاً در بیرون ساختمان کتابخانه به انجام کار مشغولند، مقررات ایمنی را در مورد آتش سوزی رعایت کنند.

- بهتر است هر روز پیش از تعطیل شدن کتابخانه، کتابدار یا فردی مسئول از تمام قسمتهای مختلف کتابخانه بازرسی بعمل آورد تا اطمینان حاصل شود که عوامل بروز آتش سوزی در ساعات تعطیل کتابخانه موجود نیست.

۲- نکات ایمنی مربوط به کارکنان:

- آموزش کافی در مورد روند کار به هنگام بروز آتش سوزی به کارکنان کتابخانه داده شود.

- دستورالعملهای مربوط به خاموش کردن آتش باید در تمام قسمتها نصب شود.

- شماره تلفن اداره آتش نشانی باید در محلهایی که لازم به نظر می رسد نصب و در معرض دید قرار گیرد.

- وسایل آتش نشانی و دستورالعملهای مربوطه باید در فواصل مناسب تعبیه شوند.

۳- نکات ایمنی مربوطه به وسایل گرم کننده و تهویه:

- در مورد وسایل گرم کننده، دودکشها و لوله های آب گرم باید مرتباً از نظر ایمنی کنترل شوند.

- تأسیسات و وسایل گرم کننده و تهویه باید سالانه و توسط فرد مجرب و یا شرکت هایی مسئول نگهداری تأسیسات هستند، از نظر ایمنی کنترل شوند.

- باید بین دستگاه گرم کننده و مواد قابل اشتعال فاصله کافی در نظر گرفته شود.

- تمامی موتورها، هواکشها و غیره باید مرتباً نظافت و طبق اصول روغنکاری شوند.

- صافی های سر راه کانالهای تهویه باید به طور مرتب تمیز شوند و گرد و غبار آنها گرفته شود.

- برای نگهداری نفت و گازوئیل و دیگر مواد سوختی مشابه باید از ظروف جداگانه و مطمئن استفاده شود.

۴- نکات ایمنی در مورد سیم کشی ساختمان و وسایل برقی:

- باید توجه شود کلیه فیوزها محاسبه شده و با توان مناسب نصب شده باشند.

- سیم اتصال دستگاه های برقی باید مرتباً از نظر ایمنی کنترل شوند.

- باید کوشش شود سیمهای معمولی اتصال دستگاهها به پریز برق از سه متر کوتاه تر باشد.

- باید دقت شود که در پوش های جعبه تقسیم ها و دستگاه های برقی در جای خود قرار داشته باشند.

- باید سعی شود سیم کشی به روش صحیح انجام گیرد

(سیمها دور میخ پیچیده نشده باشد، یا با میخ به دیوار کوبیده نشود. و یا در تماس با لوله های آب گرم نباشد...)
- دستگاه های برقی از نظر درست کار کردن باید مرتباً کنترل شوند.

- وسایل گرم کننده برقی نظیر اجاق برقی، سماز برقی و غیره باید به لامپ قرمز که نشان دهنده روشن بودن دستگاه است مجهز باشند و به هنگام تعطیل شدن کتابخانه باید آنها را خاموش کرد.
- باید دقت شود که اتصالات لامپ های فلونورسنت با فاصله کافی از سقف نصب شده باشند؛ در غیر این صورت از نصب این نوع لامپ ها روی سقفهایی که با مواد قابل اشتعال (آکوستیک، چوپ و...) پوشیده شده است خودداری شود.

۵- نکات ایمنی در مورد راه های خروجی:
- باید توجه داشت که درهای خروج اضطراری قفل نباشند.
- راهروهای خروجی باید مرتباً نظافت شوند.
- تمام خروجی های کتابخانه باید مشخص شوند و چراغ راهنما نیز بر بالای آنها نصب شود.
- از قرار دادن مواد قابل اشتعال در پله ها و زیرپله ها باید خودداری شود.

- مسیر درهای خروجی باید مرتباً نظافت شوند.
- باید کفپوش ساختمان و پوشش پله ها از نظر شرایط مرتباً کنترل شوند و چنانچه در شرایط نامطلوبی هستند نسبت به مرمت و یا تعویض آنها اقدام شود.
- پله ها باید نرده داشته باشند و نرده ها مرتباً از نظر ایمنی کنترل شوند.

۶- نکات ایمنی از نظر حفاظت و نگهداری:
باید دقت شود وسائل آتش نشانی در محل صحیح خود قرار گیرند.
کپسولهای آتش نشانی باید سالانه و به طور مرتب سرویس شوند.

- با توجه به مواد موجود در هر قسمت کتابخانه باید کپسول آتش نشانی مناسب (نوع آبی، گازی و غیره) تهیه و نصب شود.
- کپسولهای آتش نشانی باید به گونه ای نصب گردند که حتی خانم های کارمند نیز بتوانند به راحتی کپسولها را برداشته مورد استفاده قرار دهند.

- شیرهای آتش نشانی موجود در قسمتها را باید به طور مرتب از نظر وضع و شرایط ظاهری کنترل کرد.
- باید دقت شود موانعی در راه دسترسی به شیرهای آتش نشانی ایجاد نشود.

- در صورتی که کتابخانه به سیستم آتش نشانی اسپرنیکلر مجهز است باید دقت شود موانعی در مقابل خروجی های سیستم ایجاد نشود.

- باید دقت شود که شیرهای سیستم اسپرنیکلر باز باشد.
- کل سیستم اسپرنیکلر باید سالانه توسط متخصص مربوطه بازدید شود.

- کتابدار نیز باید مرتباً سیستم را از نظر ظاهری بازدید کند.
- پمپ دستگاه باید مرتباً کنترل شود.
- تمامی دستگاههای هشدار دهنده باید مرتباً کنترل شوند و آزمایشهای لازم به عمل آید.

- از کارکنان اداره آتش نشانی دعوت به عمل آید تا از کتابخانه بازدید کنند و با وضع و موقعیت کتابخانه آشنائی پیدا کنند و بتوانند در صورت بروز آتش سوزی به شکل مؤثرتری عمل کنند.

همچنین خوبست طی این بازدید اشاره ای به کاربرد نابخردانه آب در خاموش کردن آتش در کتابخانه بشود.
- باید بهترین و نزدیکترین راه رسیدن به ساختمان کتابخانه به کارکنان اداره آتش نشانی نشان داده شود.

- بهتر است نوعی سیستم اعلام خطر دستی یا خودکار بین کتابخانه و اداره آتش نشانی نصب شود. این سیستم باید در فواصل معین آزمایش و کنترل شود. #

این فصلی از کتاب در دست انتشار آقای نیکام است.

شورشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مجله علمی علوم انسانی